

**QADRIYATLARNING SHAXS MA'NAVYIY-AXLOQIY
TARBIYASIDAGI O'RNI**

Firuz Rashidov

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi dotsenti,

Y.f.b.f.d (PhD)

ORCID:org/0000-0003-3181-9847

Email: firuzrashidov7@gmail.com.

Annotatsiya: Mazkur maqolada milliy va diniy qadriyatlarning shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasidagi o'rni keng tahlil qilinadi. Qadriyatlarning inson xulq-atvoriga ta'siri, ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishdagi ahamiyati, oila va ta'lim tizimidagi roli ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, globallashuv sharoitida qadriyatlarning yoshlar ongini shakllantirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash hamda ma'naviy inqirozlarni oldini olishdagi ahamiyati atroflicha asoslab beriladi va muhim xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar: qadriyatlar, ma'naviyat, axloq, tarbiya, shaxs, jamiyat, oila, ta'lim, din, milliy qadriyatlar, ijtimoiy barqarorlik, ong

Аннотация: В статье всесторонне анализируется роль национальных и религиозных ценностей в духовно-нравственном воспитании личности. Раскрывается их влияние на поведение человека, значение в регулировании общественных отношений, а также роль в семье и системе образования. Особое внимание уделяется значению ценностей в условиях глобализации, их влиянию на формирование сознания молодежи, обеспечение социальной стабильности и предупреждение духовного кризиса, формулируются обоснованные выводы.

Ключевые слова: ценности, духовность, нравственность, воспитание, личность, общество, семья, образование, религия, национальные ценности, социальная стабильность, сознание

Abstract: This article comprehensively analyzes the role of national and religious values in the spiritual and moral education of individuals. It examines their influence on human behavior, their importance in regulating social relations, and their role within family and education systems. Particular attention is given to globalization conditions, highlighting values in shaping youth consciousness, ensuring social stability, preventing moral crises, and providing well-grounded conclusions.

Keywords: values, spirituality, morality, education, personality, society, family, religion, national values, social stability, consciousness, development

Qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni jamiyatning barqaror rivojlanishi va shaxs kamolotini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'naviy-

axloqiy tarbiya insonning ichki dunyosini shakllantirish, uning xulq-atvorini ijtimoiy me'yorlar asosida tartibga solish hamda jamiyatda mas'uliyatli fuqaro sifatida voyaga yetishini ta'minlashga qaratilgan murakkab va uzluksiz jarayondir. Ushbu jarayonda milliy va diniy qadriyatlar asrlar davomida shakllangan axloqiy mezonlar manbai sifatida muhim rol o'ynab kelgan. Diniy ta'limotlarda ilgari surilgan ezgulik, adolat, halollik, sabr-toqat, mehr-shafqat va mas'uliyat kabi tushunchalar shaxsning axloqiy qarashlarini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi ahamiyati, avvalo, ularning shaxs xulq-atvoriga ta'sir etuvchi normativ xarakterga egaligida namoyon bo'ladi. Milliy va diniy ta'limotlar insonni nafsni tiyishga, o'z xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni his etishga va jamiyat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yishga undaydi. Ushbu jihat jamiyatda axloqiy intizomni mustahkamlashga, huquqbuzarliklarning oldini olishga va ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishga xizmat qiladi. Shu bois milliy va diniy qadriyatlar shaxsning ichki nazorat mexanizmini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi.¹

Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarning o'rni oilaviy muhitda ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Oila jamiyatning asosiy ijtimoiy instituti bo'lib, unda bolalarning dastlabki axloqiy qarashlari shakllanadi. Milliy qadriyatlar asosida shakllangan oilaviy munosabatlar ota-ona va farzand o'rtasida hurmat, mas'uliyat va mehr-oqibat muhitini yaratadi. Bu esa yosh avlodda axloqiy barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat hissining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ta'lim tizimi doirasida ham muhim o'rin tutadi. Dunyoviy ta'lim sharoitida milliy qadriyatlar majburiy ideologiya sifatida emas, balki umuminsoniy axloqiy mezonlar bilan uyg'un holda ma'naviy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Bu yondashuv yoshlarda bag'rikenglik, hurmat va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'ularini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlarning ilmiy va ma'rifiy asosda tushuntirilishi ularning noto'g'ri talqin qilinishining oldini olishga yordam beradi.²

Zamonaviy jamiyatda ma'naviy-axloqiy inqiroz holatlari kuchayib borayotgan bir sharoitda milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati yanada ortib bormoqda. Axborot makonining kengayishi, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi va individualizmning ustuvorlik kasb etishi sharoitida milliy qadriyatlar shaxs uchun ma'naviy tayanch vazifasini bajaradi. Ular insonni ma'naviy bo'shliqdan himoya qilib, hayotiy maqsad va qadriyatlarni aniqlashga yordam beradi. Shu ma'noda milliy qadriyatlar ma'naviy barqarorlikni ta'minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Milliy qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni ularning ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashdagi roli bilan ham belgilanadi. Milliy qadriyatlarda ilgari

¹ O'zbekiston Respublikasida diniy siyosat asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2021.

² Diniy-ma'rifiy faoliyat asoslari. – Toshkent, 2022.

surilgan o‘zaro yordam, kechirimlilik va bag‘rikenglik tamoyillari jamiyatda ijtimoiy totuvlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Ushbu tamoyillar turli ijtimoiy guruhlar o‘rtasidagi munosabatlarni muvozanatlashtirib, nizolarni tinch yo‘l bilan hal etishga yordam beradi. Ayniqsa, ko‘p millatli va ko‘p konfessiyali jamiyatlarda milliy qadriyatlarning mazkur jihati alohida ahamiyat kasb etadi.

Dunyoviy davlat sharoitida qadriyatlarning ma‘naviy-axloqiy tarbiyadagi o‘rni ularning majburiy emas, balki ixtiyoriy va ongli ravishda qabul qilinishi bilan belgilanadi. Davlat qadriyatlarni targ‘ib etishda ma‘muriy bosimdan foydalanmaydi, biroq ularning jamiyat ma‘naviy hayotidagi ahamiyatini e‘tirof etadi. Bunday yondashuv qadriyatlarning sog‘lom va tabiiy ravishda rivojlanishiga imkon yaratadi hamda ularning tarbiyaviy ta‘sirini kuchaytiradi.

Qadriyatlar shaxsda axloqiy ideal va namuna tushunchasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi. Manbalarda keltirilgan ijobiy obrazlar va ibratli xulq-atvor namunalari inson uchun axloqiy mezon vazifasini bajaradi. Bu holat shaxsning o‘z xatti-harakatlarini baholash va takomillashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu orqali qadriyatlar shaxsning ichki o‘zini nazorat qilish tizimini mustahkamlaydi.³

Globalashuv sharoitida milliy qadriyatlarning ma‘naviy-axloqiy tarbiyadagi o‘rni ularni zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg‘unlashtirish zarurati bilan belgilanadi. Qadriyatlarning zamonaviy talqini ularni yoshlar ongiga yaqinlashtirish, ekstremistik va radikal talqinlarning oldini olish hamda sog‘lom ijtimoiy ongni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda ma‘rifiy faoliyatning ilmiy va pedagogik asosda tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.

Qadriyatlar ma‘naviy-axloqiy tarbiyaning muhim manbai bo‘lib, ular shaxs kamoloti, ijtimoiy barqarorlik va jamiyat ma‘naviy muhitining sog‘lomlashuvida muhim rol o‘ynaydi. Dunyoviy davlat sharoitida milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ularning erkin, ongli va umuminsoniy axloqiy tamoyillar bilan uyg‘un holda rivojlanishi orqali namoyon bo‘ladi. Aynan shu yondashuv jamiyatda ma‘naviy yetuk, mas‘uliyatli va bag‘rikeng shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Qadriyatlarning ma‘naviy-axloqiy tarbiyadagi o‘rni jamiyatning barqaror rivojlanishi va shaxs kamolotini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ma‘naviy-axloqiy tarbiya insonning ichki dunyosini shakllantirish, uning xulq-atvorini ijtimoiy me‘yorlar asosida tartibga solish hamda jamiyatda mas‘uliyatli fuqaro sifatida voyaga yetishini ta‘minlashga qaratilgan murakkab va uzluksiz jarayondir. Ushbu jarayonda qadriyatlar asrlar davomida shakllangan axloqiy mezonlar manbai sifatida muhim rol o‘ynab kelgan. Adabiyotlarda ilgari surilgan ezgulik, adolat, halollik, sabr-toqat, mehr-

³ O‘zbekiston Respublikasida diniy siyosat asoslari. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent, 2021.

shafqat va mas'uliyat kabi tushunchalar shaxsning axloqiy qarashlarini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.⁴

Qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi ahamiyati, avvalo, ularning shaxs xulq-atvoriga ta'sir etuvchi normativ xarakterga egaligida namoyon bo'ladi. Qadriyatlarga asoslangan ta'limotlar insonni nafsni tiyishga, o'z xatti-harakatlari uchun mas'uliyatni his etishga va jamiyat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yishga undaydi. Ushbu jihat jamiyatda axloqiy intizomni mustahkamlashga, huquqbuzarliklarning oldini olishga va ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishga xizmat qiladi. Shu bois qadriyatlar shaxsning ichki nazorat mexanizmini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonida qadriyatlarning o'rni oilaviy muhitda ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Oila jamiyatning asosiy ijtimoiy instituti bo'lib, unda bolalarning dastlabki axloqiy qarashlari shakllanadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllangan oilaviy munosabatlar ota-ona va farzand o'rtasida hurmat, mas'uliyat va mehr-oqibat muhitini yaratadi. Bu esa yosh avlodda axloqiy barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyat hissining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ta'lim tizimi doirasida ham muhim o'rin tutadi. Dunyoviy ta'lim sharoitida milliy qadriyatlar majburiy ideologiya sifatida emas, balki umuminsoniy axloqiy mezonlar bilan uyg'un holda ma'naviy tarbiya jarayonining tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Bu yondashuv yoshlarda bag'rikenglik, hurmat va ijtimoiy mas'uliyat tuyg'ularini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, qadriyatlarning ilmiy va ma'rifiy asosda tushuntirilishi ularning noto'g'ri talqin qilinishining oldini olishga yordam beradi.

Zamonaviy jamiyatda ma'naviy-axloqiy inqiroz holatlari kuchayib borayotgan bir sharoitda qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati yanada ortib bormoqda. Axborot makonining kengayishi, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi va individualizmning ustuvorlik kasb etishi sharoitida qadriyatlar shaxs uchun ma'naviy tayanch vazifasini bajaradi. Ular insonni ma'naviy bo'shliqdan himoya qilib, hayotiy maqsad va qadriyatlarni aniqlashga yordam beradi. Shu ma'noda qadriyatlar ma'naviy barqarorlikni ta'minlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni ularning ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashdagi roli bilan ham belgilanadi. Qadriyatlarda ilgari surilgan o'zaro yordam, kechirimlilik va bag'rikenglik tamoyillari jamiyatda ijtimoiy totuvlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu tamoyillar turli ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi munosabatlarni muvozanatlashtirib, nizolarni tinch yo'l bilan hal etishga yordam beradi. Ayniqsa, ko'p millatli va ko'p konfessiyali jamiyatlarda qadriyatlarning mazkur jihati alohida ahamiyat kasb etadi.

⁴Diniy-ma'rifiy faoliyat asoslari. – Toshkent, 2022.

Dunyoviy davlat sharoitida qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni ularning majburiy emas, balki ixtiyoriy va ongli ravishda qabul qilinishi bilan belgilanadi. Davlat qadriyatlarni targ'ib etishda ma'muriy bosimdan foydalanmaydi, biroq ularning jamiyat ma'naviy hayotidagi ahamiyatini e'tirof etadi. Bunday yondashuv qadriyatlarning sog'lom va tabiiy ravishda rivojlanishiga imkon yaratadi hamda ularning tarbiyaviy ta'sirini kuchaytiradi.

Qadriyatlar shaxsda axloqiy ideal va namuna tushunchasini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Globalashuv sharoitida qadriyatlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi o'rni ularni zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirish zarurati bilan belgilanadi. Qadriyatlarning zamonaviy talqini ularni yoshlar ongiga yaqinlashtirish, ekstremistik va radikal talqinlarning oldini olish hamda sog'lom ongni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda milliy-ma'rifiy faoliyatning ilmiy va pedagogik asosda tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega.⁵

Qadriyatlar ma'naviy-axloqiy tarbiyaning muhim manbai bo'lib, ular shaxs kamoloti, ijtimoiy barqarorlik va jamiyat ma'naviy muhitining sog'lomlashuvida muhim rol o'ynaydi. Dunyoviy davlat sharoitida qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati ularning erkin, ongli va umuminsoniy axloqiy tamoyillar bilan uyg'un holda rivojlanishi orqali namoyon bo'ladi. Aynan shu yondashuv jamiyatda ma'naviy yetuk, mas'uliyatli va bag'rikeng shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2023.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi – BMT, 1948.
3. O'zbekiston Respublikasida diniy siyosat asoslari. O'quv-uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2021.
4. Diniy-ma'rifiy faoliyat asoslari. – Toshkent, 2022.

⁵Diniy-ma'rifiy faoliyat asoslari. – Toshkent, 2022.